

მედიის პასუხისმგებლობის საკითხი საკუთარ სოციალურ ქსელში ლგბტქ+ საზოგადოების უფლებების შემლახველ კომენტარებთან დაკავშირებით ქართული კომერციული სამაუწყებლო მედიის მაგალითზე

ელენე ჩოხელი
მარიამ მათიაშვილი

ჟურნალისტიკისა და მასობრივი კომუნიკაციის საბაკალავრო პროგრამა
სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

E-mail: elene.chokheli316@sps.tsu.edu.ge
E-mail: mariam.matiashvili707@sps.tsu.edu.ge

აბსტრაქტი

2023 წლისთვის მსოფლიო მოსახლეობის 59% იყენებს მინიმუმ ერთ სოციალურ მედიაპლატფორმას. აქტიური მომხმარებლების რაოდენობით პირველ ადგილს, ტრადიციულად, Facebook-ი იკავებს, რომელსაც ყოველთვიურად 2.9 მილიარდი ადამიანი იყენებს. (Forbes.ge, 2022). საზოგადოების ასეთი ჩართულობა, სხვა მრავალთან ერთად, უკავშირდება იმ ფაქტსაც, რომ მანამდე არსებულ მედიასაშუალებებს შორის სოციალურ მედიას აღმოაჩნდა უპირატესობა აუდიტორიის ინტერაქციის კუთხით, რაც გულისხმობს ე.წ. მოწონების, გაზიარებისა და კომენტარის დაწერის შესაძლებლობას.

ვინაიდან კომენტარით ადამიანი გამოხატავს პირად დამოკიდებულებას და ეს სოციალური მედიის შემადგენელი ნაწილია, აქტუალურია საკითხი, თუ რამდენადაა მედიასაშუალება პასუხისმგებელი საკუთარ სოციალურ ქსელში გამოქვეყნებულ უარყოფითი ხასიათის კომენტარებზე. ერთ-ერთი თემა, რომელიც სოციალურ ქსელებში განსაკუთრებით იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას, უკავშირდება ლგბტქ+ საზოგადოების კონსტიტუციურ უფლებებს. სწორედ ამიტომ, ჩვენი კვლევის მიზანია დავადგინოთ, რა საპასუხო რეაქცია აქვს ქართულ მედიასაშუალებებს ლგბტქ+ საზოგადოების უფლებების შემლახველი კომენტარების წინააღმდეგ. კვლევას ჩავატარებთ სამი ქართული მედიაარხის, „მთავარი არხის“, ტელეკომპანია „იმედისა“ და „რადიო თავისუფლების“ ფეისბუქგვერდებზე დაკვირვებით.

კვლევა მოიცავს კონკრეტული საკითხის შესახებ „მთავარი არხის“, ტელეკომპანია „იმედისა“ და „რადიო თავისუფლების“ ფეისბუქგვერდებზე 2023 წლის მაისი-ივლისის პერიოდში გამოქვეყნებულ "ნიუსებსა" და მათ კომენტარებზე დაკვირვებასა და ანალიზს.

კვლევის მეთოდად გამოვიყენებთ თვისებრივ კონტენტ-ანალიზს, რომელიც საშუალებას მოგვცემს დავაკვირდეთ და შევისწავლოთ კონკრეტულ ფეისბუქგვერდებზე გამოქვეყნებული ჟურნალისტური მასალის კომენტარების შინაარსობრივი მხარე. კერძოდ, რა დამოკიდებულება ჭარბობს საზოგადოებაში ლგბტქ+ თემის წარმომადგენლების მიმართ და რამდენად იზღუდება კომენტარის დაწერის უფლება მისი შინაარსის გათვალისწინებით. გარდა ამისა, ვიყენებთ ნახევრად სტრუქტურირებული სიღრმისეული ინტერვიუს მეთოდს კვალიფიციურ პირებთან.

კვლევის თეორიულ ჩარჩოდ გამოყენებულია „ინოვაციების ათვისებისა“ და „ციფრული კონსტიტუციონალიზმის კონცეფციები“.

საკვანძო სიტყვები: ლგბტქ+, მედია, კომენტარები, სიმულვილის ენა, გამოხატვის თავისუფლება

კვლევის აქტუალობა

21-ე საუკუნე თანამედროვე ტექნოლოგიების ხანაა. ტექნოლოგიების განვითარებამ საზოგადოება მიიყვანა ინფორმაციის გავრცელების ისეთ საშუალებამდე, როგორცაა ინტერნეტი. ეს გულისხმობს სოციალურ მედიას და მოიცავს სოციალურ ქსელებს:

“ფეისბუქს”, “ინსტაგრამს”, “ტვიტერს” და ა.შ. ყველა მათგანი მომხმარებლებს აძლევს საშუალებას გამოხატონ აზრი ნებისმიერ საკითხზე და დაწერონ კომენტარი, შევიდნენ ერთმანეთთან დისკუსიაში და სხვა. აზრთა მრავალფეროვნებიდან გამომდინარე, კომენტარები შინაარსობრივად განსხვავდება, თუმცა, როგორც წესი, ადამიანები თავიანთ მოსაზრებას საჯაროდ არ გამოხატავენ იმ შემთხვევაში, თუკი ისინი კონკრეტული საკითხის მიმართ ნეიტრალურად ფიქრობენ. ძირითადად ერთმანეთისგან რადიკალურად განსხვავებული მოსაზრებები იწერება და სოციალური ქსელების საშუალებით ინტერაქციის უპირატესობის მაგალითიც სწორედ ესაა. მიუხედავად ამისა, არსებობს მეორე მხარეც - რამდენად შეუზღუდავი და თავისუფალი უნდა იყოს ადამიანი სოციალურ ქსელში საკუთარი დამოკიდებულების გამოხატვისას. ზოგადად, ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებებს შორის უმეტესობა შეუზღუდავია და გამონაკლისი არც გამოხატვის თავისუფლებაა. აქედან გამომდინარე, კანონიერად, ერთი ადამიანის უფლება შეიძლება შეიზღუდოს იმ შემთხვევაში, თუკი ამით სხვისი ილაზხება. ეს არ ეხება მაინცდამაინც შინაარსობრივად უარყოფით კომენტარებს, არამედ საუბარია სიმულვილის ენის შემცველ და შეურაცხმყოფელ შინაარსზე. ქართული სოციალური ქსელების მაგალითზე, მსგავსი მოსაზრებები ხშირად იწერება ლგბტქ+ ჯგუფის წარმომადგენლების მიმართ. საინტერესოა, რას აკეთებს ქართული მედია მსგავსი შემთხვევების აღმოსაფხვრელად და საერთოდ, არის თუ არა პასუხისმგებელი საკუთარი პოსტების ქვეშ დაწერილ მიუღებელი კომენტარების გამო. საერთაშორისო პრაქტიკის მიხედვით, შეგვიძლია ვისაუბროთ „იქსზე“ (ყოფილი „ტვიტერი“), როგორც სოციალური ქსელი, რომელიც აქტიურად შლის არაეთიკურ კომენტარებს და ამასთანავე ბლოკავს მომხმარებლებსაც იმავე პრინციპით. საქართველოში ოფიციალურად არ არსებობს კანონი, რომელიც დაარეგულირებს ამ საკითხს ან დაავალდებულებს რომელიმე მედიასაშუალებას, რომ გარკვეული კომენტარები წაიშალოს ველიდან, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ მედიაორგანიზაცია და მისი სოციალური ქსელი შეიძლება იყოს უფლებების შემლახველი კომენტარების გავრცელების არეალი.

მეთოდოლოგია

კვლევის მიზანია დავადგინოთ, რა საპასუხო რეაქცია აქვს ქართულ მედიასაშუალებებს ლგბტქ+ საზოგადოების უფლებების შემლახველი კომენტარების წინააღმდეგ. ამისათვის ჩვენ დავაკვირდით „მთავარი არხის“, „რადიო თავისუფლებისა“ და ტელეკომპანია „იმედის“ ფეისბუქ გვერდებს 2023 წლის მაისი-ივლისის პერიოდში, ვინაიდან ეს თემა სოციალურ ქსელში აქტუალური ხდება მაისში, ჰომოფობიისა და ტრანსფობიის წინააღმდეგ ბრძოლის საერთაშორისო დღის აღნიშვნის გამო და პიკს აღწევს ივლისში, თბილისის პრაიდის კვირეულში. „მთავარ არხსა“ და „იმედს“ ერთმანეთისგან განსხვავებული იდეოლოგიები აქვთ და სწორედ ამიტომ ყურადღება გავამახვილეთ იმაზეც, თუ რამდენად აქვს გავლენა მათ იდეოლოგიურ განსხვავებას ჩვენი კვლევის საგანზე. რაც შეეხება „რადიო თავისუფლებას“, გარკვეული პერიოდის წინ საქართველოში ის, ფაქტობრივად, იყო

ერთადერთი, რომელიც მედიას აკისრებდა პასუხისმგებლობას შეურაცხმყოფელი კომენტარების გამო. აქედან გამომდინარე, ჩვენთვის საინტერესოა, რამდენად აგრძელებს „რადიო თავისუფლება“ ამ პრაქტიკას დღეს. ეს საშუალებას მოგვცემს განვსაზღვროთ აკისრია თუ არა ქართულ სოციალურ მედიას პასუხისმგებლობა გავრცელებულ ინფორმაციასთან დაკავშირებით დაწერილ არაეთიკურ კომენტარებზე და რას აკეთებს ის იმისთვის, რომ ლგბტქ+ ჯგუფის წარმომადგენელთა ინტერესებისა თუ უფლებების შელახვას ხელი არ შეუწყოს. ამისთვის საჭიროა ვიცოდეთ სად გადის ზღვარი გამოხატვის თავისუფლების ხელშეწყობასა და კონკრეტული ჯგუფების მიმართ სიძულვილის ენის აღმოფხვრას შორის. აქედან გამომდინარე, კვლევის კითხვები შემდეგნაირია:

- რამდენად აქცევენ ყურადღებას ქართული მედიაარხები ლგბტქ+ საზოგადოების უფლებების დაცვას?
- რამდენად აქვთ ჩამოყალიბებული კონკრეტული მახასიათებლები, რომელთა გამოც შეიძლება აუდიტორიას გამოხატვის თავისუფლება შეეზღუდოს?

პასუხების დასადგენად თვისებრივი კვლევის მეთოდები გამოვიყენეთ: დოკუმენტების ანალიზი - რითაც ვიკვლიეთ თუ როგორ აშუქებს უცხოური თუ ქართული მედია ლგბტქ+ თემებს და ამასთან, რა პრაქტიკა არსებობს მსოფლიოში მედიასაშუალების მიერ თავის სოციალურ ქსელში უფლებების შემლახველი კომენტარების წაშლის კუთხით. კონკრეტულად საქართველოში არსებული ვითარების დასადგენად კი დავაკვირდით სამი ქართული მედიასაშუალების ფეისბუქგვერდებს, ლგბტქ+ თემასთან დაკავშირებით მათ მიერ გამოქვეყნებულ „ნიუსებს“ და პოსტების ქვეშ განთავსებულ კომენტარებს. ამით ჩვენ დავადგინეთ თუ რა სიხშირით იწერება მედიასაშუალებათა სოციალურ ქსელებში ინფორმაცია ლგბტქ+ ჯგუფის შესახებ, რა რეაქცია და დამოკიდებულება აქვს საზოგადოების ნაწილს და რამდენად უზრუნველყოფს ქართული მედია იმას, რომ მათი საშუალებით სიძულვილის ენის შემცველი კომენტარები არ გავრცელდეს. გარდა ამისა, ჩავატარეთ სამი ნახევრადსტრუქტურირებული სიღრმისეული ინტერვიუ, რის საშუალებითაც შევძელით საკვლევი თემის ირგვლივ უშუალოდ ქართული მედიის პასუხისმგებლობასა თუ უკვე არსებულ გამოცდილებაზე დასკვნების გამოტანა. ეს ექსპერტები არიან ჟურნალისტი, ფსიქოლოგი და ლგბტქ+ აქტივისტი. ამით ჩვენ გავაანალიზეთ საკვლევი საკითხის სამი ძირითადი მიმართულება:

- რა პასუხისმგებლობა აკისრია მედიას აღნიშნული საკითხის ირგვლივ?
- რატომ ხდება საჭირო მედიასაშუალების მიერ ზოგჯერ კომენტარების წაშლა?
- რა გავლენის მოხდება შეუძლია საზოგადოების არაეთიკურ შეფასებებს ლგბტქ+ ჯგუფის წარმომადგენლებსა თუ სხვებზე?

თეორიული ჩარჩო

თანამედროვე საზოგადოება სიახლეებს, მაგალითად, ახალ ტექნოლოგიებს, იდეებს, გატაცებებს, მოდასა და ქცევის ახალ სტანდარტებს მუდმივად უპირისპირდება და გამოჩენისთანავე არ ითვისებს, თუნდაც იგი სასარგებლო და ლოგიკური იყოს. ინოვაციის გავრცელებას მედია და მასობრივი კომუნიკაციაც უწყობს ხელს. ადრე სიახლის ათვისების პროცესი მის გარეშე მიმდინარეობდა. თანამედროვე საზოგადოებაში კი ეს როლი მასმედიას ეკისრება - სწრაფად და რაც შეიძლება ფართოდ გავრცელოს ახალი ინფორმაცია და ამ გზით ბიძგი მისცეს სოციალურ ცვლილებებს (შამილიშვილი, მ. წერეთელი, მ. (2020) *ჟურნალისტიკისა და მასობრივი კომუნიკაციის შესავალი, თსუ*). ინოვაციების ათვისების მიმართ საზოგადოების მიმდებლობისა და მათი განწყობების კვლევაში დიდი წვლილი მიუძღვის კომუნიკაციების ცნობილ თეორეტიკოსსა და მეცნიერს, ევერეტ როჯერსს. მის მიერ ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ მთელ მსოფლიოში, ნებისმიერ ქვეყანასა და ნებისმიერ საზოგადოებაში სიახლის მიმართ ტოლერანტული ადამიანი ცოტაა, ამიტომ უკვდავების წყაღიც რომ გამოვიგონოთ, აუცილებლად გამოჩნდება მოწინააღმდეგეების არმია. სიახლის მიღება სხვადასხვა შიშებთან და ინფორმაციის ნაკლებობასთან არის დაკავშირებული. მან გლობალურად ჩატარებული კვლევის საფუძველზე შეიმუშავა ინოვაციების დიფუზიის მრუდი, რომელიც საზოგადოების სიახლის მიმართ დამოკიდებულებას გვიჩვენებს.

როჯერსის თანახმად, ინოვაცია კრიტიკულმა მასამ (34%) უნდა აითვისოს იმისთვის, რომ ის მდგრადი იყოს. მან საზოგადოება 5 ნაწილად დაყო: ინოვატორები, ადრეული ადეპტები, ადრეული უმრავლესობა, გვიანი უმრავლესობა და ჩამორჩენილები. (ინსტრუქტორის გზამკვლევი: ინოვაციის ათვისება, 2021) ინოვატორები ნებისმიერ საზოგადოებაში უმცირესობას 2.5%-ს შეადგენენ. ისინი არიან ცვლილების აგენტები, მამაცი ადამიანები, ტრენდის შემქმნელები და მისაბამი მაგალითები ადრეული ადეპტებისთვის, რომლებსაც ასევე ძალიან აინტერესებთ ახალი იდეები. ინოვატორებისთვის მთავარი სტიმული სიახლეა. გვიანი უმრავლესობა, საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილი (34%), კონსერვატორები არიან. მათ უჭირთ სიახლის მიღება, თუკი ის უკვე ფართო მასებში არ არის გავრცელებული. ჩამორჩენილები ტრადიციული ხალხია, რომელიც სკეპტიკურად უყურებს ნებისმიერ სიახლეს და მხოლოდ მაშინ იღებს ახალ იდეებს, როცა ისინი უკვე ძალიან მეინსტრიმული ან ტრადიციული ხდება. ისევე როგორც ტექნოლოგიებში, იდეებსა და გატაცებებში ინოვაციების ათვისების მიმართ ადამიანები არ არიან ტოლერანტულები, ასევეა ლგბტქ+ ჯგუფის მიმართ, ამიტომ ასეთ დროს მედია ხელს უნდა უწყობდეს უარყოფითი დამოკიდებულების შეცვლას, სტერეოტიპების მსხვრევასა და ამ ჯგუფის წევრების ინტეგრაციას საზოგადოებაში.

სოციალური მედიაკომპანიების ძალაუფლების შეზღუდვის საკითხზე სამეცნიერო წრეებში აქტუალური გახდა კონცეფცია „ციფრული კონსტიტუციონალიზმის“ შესახებ. „ციფრული

კონსტიტუციონალიზმი“ ჩამოყალიბდა, როგორც იდეათა ერთობლიობა, რომლის მიზანია ძირითადი უფლებების დაცვა და ძალაუფლების დაბალანსება ციფრულ სამყაროში. „ციფრული კონსტიტუციონალიზმი“ ახდენს თანამედროვე კონსტიტუციონალიზმის ღირებულებების ადაპტაციას ციფრულ სამყაროსთან (Shengelia, N. 2021. “Fundamental Human Rights and Eroding Constitutionalism“, E-Journal of Law). დღეისთვის ჩვენთვის ცნობილი მეცნიერები, რომელთაც ჩამოყალიბეს და განავითარეს „ციფრული კონსტიტუციონალიზმი“, არიან ედოარდო ჩელესტე და ნიკოლას სუზორი.

ედოარდო ჩელესტეს აზრით, ციფრულმა ტექნოლოგიებმა მიანიჭა უზარმაზარი ძალაუფლება არასახელმწიფო აქტორებს - მულტინაციონალურ კორპორაციებს, რომლებიც ფლობენ ან მართავენ ამ ტექნოლოგიებს და დააკნინა ტრადიციული კონსტიტუციური სუბიექტი სახელმწიფო. ეს ცვლილებები შეიძლება გლობალურად გაგებულ იყოს, როგორც კონსტიტუციური წონასწორობის დარღვევა, რომელსაც კონსტიტუციური სისტემა პასუხობს ნორმატიული კონტროლებით (Edoardo, C., Shengelia, N., 2021. Editorial of international conference on “Regulating Online Disinformation: Comparative Perspectives”, International Journal of Social Sciences). ნიკოლას სუზორის აზრით, “ციფრული კონსტიტუციონალიზმის“ პროექტი არის გადააზრება, თუ როგორ უნდა განხორციელდეს ძალაუფლების შეზღუდვა ციფრულ საუკუნეში. „ციფრული კონსტიტუციონალიზმი“ გულისხმობს, რომ ჩვენ განვაავითაროთ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების შეზღუდვის ახალი გზები რთულ სისტემაში, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა მთავრობას, ბიზნესს და სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებს. სუზორის აზრით, საჯარო სამართალი კარგავს თავის ცენტრალურ როლს. შესაბამისად, კერძო კომპანიების მიერ შემუშავებული თვითრეგულირება იკავებს ცენტრალურ პოზიციას. ამავე დროს სუზორი აღნიშნავს, რომ ერთობლივი მმართველობის მცდელობები წარუმატებელია და ამდენად უმნიშვნელოვანესია საჯარო სამართლის მიერ მბოჭავი როლის შესრულება. კრიტიკოსები აღნიშნავენ, რომ „ფეისბუქის“ მსგავსად, „ტვიტერი“, „გუგლი“, „მაიკროსოფტი“ და სხვა ტექნოლოგიური პლატფორმები შეიცავს სერიოზულ რისკებს, როგორც ადამიანის უფლებათა დაცვის, ასევე დემოკრატიის ფუნქციონირების თვალსაზრისით.

ფიზიკური სამყაროს პარალელურად ვირტუალური სამყაროს წარმოქმნამ ახალი სამართლებრივი სივრცის გაჩენა განაპირობა. ეს სამართლებრივი სივრცე იმართება კერძო კომპანიების მიერ. კერძო კომპანიები წყვეტენ სიტყვის და გამოხატვის თავისუფლების უფლებით სარგებლობის საკითხებს. საგულისხმოა, რომ აშშ-ში, სადაც დარეგისტრირებულია გიგანტური ტექნოლოგიური კომპანიების უმრავლესობა, იზრდება კრიტიკა პლატფორმების მიმართ. ტრადიციული მიდგომის თანახმად, ტექნოლოგიური კომპანიები თავისუფალი არიან შინაარსის რეგულირების საკითხებში, რადგან ისინი კერძო კომპანიებს წარმოადგენენ და აშშ-ს კონსტიტუციის პირველი შესწორება იცავს მათ მთავრობის ცენზურისგან. სოციალურ ქსელებში სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა არის სიძულვილის ენა, რისი გამოვლენა და სოციალური

პლატფორმებიდან ამოღება მთელ რიგ პრობლემებს უკავშირდება. მიუხედავად იმისა, რომ სიძულვილის ენა „ფეისბუქის“ საზოგადოებრივი სტანდარტების მიხედვით აკრძალულია, არ არსებობს სიძულვილის ენის საერთო განსაზღვრება და მისი გამოვლენა რთულდება სოციალური ქსელების ხელთ არსებული ინსტრუმენტებით. ხშირია სიძულვილის ენის შემცველი გამონათქვამების არასწორი იდენტიფიცირება და ამგვარად გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა.

ლიტერატურის მიმოხილვა:

საქართველოში სისხლის სამართლის კოდექსის 239-ე პრიმა მუხლის შესაბამისად, დანაშაულად ითვლება რასობრივი, რელიგიური, ეროვნული, კუთხური, ეთნიკური, სოციალური, პოლიტიკური, ენობრივი ან/და სხვა ნიშნის მქონე პირთა ჯგუფებს შორის განხეთქილების ჩამოსაგდებად ძალადობრივი ქმედებისაკენ ზეპირი, წერილობითი ან გამოხატვის სხვა საშუალებით საჯაროდ მოწოდება, თუ ეს ქმნის ძალადობრივი ქმედების განხორციელების აშკარა, პირდაპირ და არსებით საფრთხეს. (კუბლაშვილი, მ., 2022. „სოციალურ ქსელში სიძულვილის ენის სამართლებრივი რეგულირება: არსებული მდგომარეობა და სირთულეები“, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია). ამ ჩამონათვალში იგულისხმება, ცხადია, ლგბტქ+ ჯგუფიც და მათ მიმართ სიძულვილის ენის გამავრცელებელი კომენტარები. ამ შემთხვევაში ერთი მხარეა უშუალოდ კომენტარის ავტორი, ხოლო მეორე მხარეს დგას პლატფორმა, რომლითაც ეს კომენტარი ვრცელდება. თუ ვინაა ამ შემთხვევაში დანაშაულზე პასუხისმგებელი, ამ კითხვას პასუხი ევროპულმა სასამართლომ გასცა 2021 წელს, როცა დაადგინა, რომ საკუთარ გვერდზე სხვათა ისეთი კომენტარების გამო, რომლებიც სიძულვილის ენას შეიცავს, პასუხისმგებლობა შეიძლება დაეკისროს უშუალოდ ამ გვერდის მფლობელს. ეს კი არამხოლოდ კერძო პირებს, არამედ მედიასაშუალებათა სოციალურ ქსელებსაც მოიაზრებს. (Mc Cornilius, F., 2021, “Who is responsible for regulating hate speech online”).

„ჩვენ არ ვცდილობთ, შევზღუდოთ თქვენი იდეების გამოხატვა, მაგრამ არ ვაქვეყნებთ მასალებს, რომლებიც შეიცავს ცილისწამებას, დისკრედიტაციას, უხამსობას, ვულგარულობას, შეურაცხყოფას, ძალადობისკენ მოწოდებას, პორნოგრაფიას, მუქარას, დამცირებას, დისკრიმინაციას. ასევე არ ვაქვეყნებთ მასალებს, რომლებიც შეიცავს სიძულვილისკენ მოწოდებას ან კანონით იკრძალება. ვებსაიტის ადმინისტრაციამ შეიძლება, მიზანშეწონილად მიიჩნიოს ასეთი მასალების წაშლა“ (Times.ge, 2017) - რამდენიმე წლის წინ სწორედ ამ სიტყვებს წაიკითხავდით „რადიო თავისუფლების“ ვებგვერდზე. ეს მედიასაშუალება, როგორც ჩანს, იღებდა პასუხისმგებლობას დაებალანსებინა მის მიერ გავრცელებულ “ნიუსებთან” დაკავშირებით საჯაროდ დაწერილი კომენტარები და ამის ძირითადი ხერხი იყო შინაარსობრივად უფლებების შემლახველი და სიძულვილის ენის გამავრცელებელი მოსაზრებების წაშლა. დღეს ეს განცხადება „რადიო თავისუფლების“

გვერდზე აღარ გვხვდება, თუმცა რეალურად, ამ წლების განმავლობაში კანონიერად არაფერი შეცვლილა.

აღნიშნული საკითხი პირდაპირ გადაჯაჭვულია გამოხატვის თავისუფლების უფლებასთან. ევროპული კონვენციის მე-10 მუხლის თანახმად „ყველას აქვს უფლება სიტყვის თავისუფლებაზე. ეს უფლება მოიცავს პირის თავისუფლებას, ჰქონდეს შეხედულებები, მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია და მოსაზრებები საჯარო ხელისუფლების მიერ ჩარევის გარეშე საზღვრების მიუხედავად. ეს მუხლი ხელს არ უშლის სახელმწიფოს, მოითხოვონ რადიოსამაუწყებლო, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ წარმოებათა ლიცენზირება“ (“Freedom of Expression: Guide to the Implementation of Article 10 of the European Convention on Human rights“, 2022, Council of Europe). ერთი შეხედვით, ეს მუხლი იცავს ადამიანის უფლებას, საჯაროდ გამოხატოს საკუთარი დამოკიდებულება და მოსაზრებები ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით და „რადიო თავისუფლების“ ზემოთ მოყვანილი განცხადება პირიქით უზღუდავს საზოგადოების ნაწილს ამ უფლებას, მაგრამ, რეალურად, საქმე ასეთი მარტივი არაა. საკუთარი უფლების დაცვაზე საუბარი ზედმეტია მაშინ, როცა თუნდაც გამოხატული მოსაზრება უხეშად ლახავს სხვათა თავისუფლებებს. სწორედ ამიტომ, გამოხატვის თავისუფლება ერთ-ერთია იმ უამრავ უფლებებს შორის, რომელთა შეზღუდვა არა მხოლოდ დასაშვებია, არამედ აუცილებელიცაა კონკრეტულ შემთხვევებში გარკვეული არგუმენტების საფუძველზე. გამოხატვის თავისუფლება შესაძლოა შეიზღუდოს თუკი ამით საფრთხის ქვეშ დგება სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობა, ეროვნული უშიშროება, სხვათა უფლებები და ა.შ: ამ თავისუფლებათა განხორციელება (იმდენად, რამდენადაც აკისრებს მას ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობას) შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ ფორმალობებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უწყისობის ან დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის, ჯანმრთელობის ან ზნეობის დაცვისათვის, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებათა დაცვისათვის, საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან აცილების ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებისათვის“ (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 2022).

რა ვითარებაა, ზოგადად, არაეთიკურ კომენტარებთან დაკავშირებით მედიის პასუხისმგებლობის კუთხით? "მედიაჩეკერის" მიერ გამოქვეყნებული 2018 წლის მონაცემების მიხედვით, მედიაორგანიზაციების 65%-ის კომენტარების სექციაში მათი ჟურნალისტების მიმართ შეურაცხმყოფელი მოსაზრებები იწერება (Mediachecker.ge, 2018) მსოფლიოს მასშტაბით რამდენიმე მედიასამუალება შლის თავიანთი პოსტების ქვეშ დაწერილ შეურაცხმყოფელ კომენტარებს კონვენციის მე-10 მუხლით განსაზღვრული პირობების დაცვით. ერთ-ერთი გამოცემა, რომელიც კომენტარების სექციის გაუმჯობესებაზე დროსა და რესურსებს ხარჯავს, არის [The New York Times](#). გამოცემა მხოლოდ ზოგიერთ მასალაზე ტოვებს კომენტარების სექციას. ძირითადად, ეს სექცია ღიაა მასალის გამოქვეყნებიდან 24

საათის განმავლობაში. ამის გარდა, აღსანიშნავია „The Guardian“-იც. ის აანალიზებს კომენტარებს და აწვდის მკითხველს ინფორმაციას, რა შინაარსის მოსაზრება დაიშვება და რომელი დაიბლოკება. სწორედ ისე, როგორც ეს “რადიო თავისუფლებას” ჰქონდა, მაგრამ განსხვავება ისაა, რომ ამ უკანასკნელის ვებგვერდზე მსგავსი შინაარსის განცხადება ამ დროისათვის აღარ იძებნება. როგორც ჩანს, ამ მედიასაშუალებამ კომენტარების ბალანსის აუცილებლობა ვერ დაინახა. ეს დამოკიდებულება დღესდღეობით მსოფლიოსთვის უცხო არ არის. არაეთიკური კომენტარების წაშლაზე დროსა და რესურსს არ ხარჯავენ ისეთი უცხოური მედიასაშუალებები, როგორებიცაა “CNN”, “The Verge”, “Reuters”, “Toronto Star”, “Popular Science” და ა.შ. 2016 წელს მათ რიგებს შეუერთდა ამერიკული “VICE NEWS”. არგუმენტი, მათივე წარმომადგენლების განცხადებებით, ისაა, რომ ძალიან ხშირია სხვადასხვა შინაარსის შეურაცხმყოფელი კომენტარები, რაც უკვე მონიტორინგს აღარ საჭიროებს.

კვლევის მიგნებები

როგორც აღმოჩნდა, ლგბტქ+ თემის შესახებ ქართულ მედიასაშუალებათა ფეისბუქგვერდებზე პოსტები ხშირად არ იდება. ცხადია, ეს არ ნიშნავს, რომ ამ საკითხთან დაკავშირებით “ნიუსების” გავრცელებას გვერდს უვლიან, მაგრამ სოციალურ ქსელში გადმოტანის აუცილებლობას, აშკარაა, რომ ხშირად არც ხედავენ. საზოგადოების დამოკიდებულება კი იმ რამდენიმე პოსტზე დაკვირვებითაც შეიძლება დავადგინოთ. პოსტებზე ყველაზე ხშირად ორი - სიცილის ან სიბრაზის რეაქციაა გამოხატული და, ლოგიკურია, კომენტარებიც, ძირითადად, მსგავსი შინაარსისაა. თითოეული “ნიუსის” ქვემოთ სიძულვილის ენის შემცველი და ლგბტქ+ ჯგუფის უფლებების შემლახველი ძალიან ბევრი კომენტარია, რაც ცხადყოფს, რომ საქართველოში კომენტარების რეგულირებასა და კონვენციით განსაზღვრული პირობების შესაბამისად გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის აუცილებლობას ყურადღება საერთოდ არ ექცევა. განვიხილოთ ჩვენ მიერ შესწავლილი მედიასაშუალებების მაგალითები ცალ-ცალკე: “მთავარ არხზე” 2023 წლის მაისიდან ივლისის ჩათვლით ლგბტქ+ თემასთან დაკავშირებით ფეისბუქგვერდზე განთავსებული პოსტების ქვეშ დაწერილი კომენტარების დაახლოებით 76.8% სიძულვილის ენის შემცველია. აღნიშნული საკითხის ფარგლებში გავრცელებული ინფორმაციის თითქმის ყველა კომენტარი არაეთიკურია ტელეკომპანია “იმედის” შემთხვევაში. მის ფეისბუქგვერდზე კომენტარების ეს მაჩვენებელი დაახლოებით 99.8%-ს უდრის. შედარებით და აშკარად კარგი ვითარებაა “რადიო თავისუფლების” სოციალურ ქსელში დაწერილ კომენტარებთან მიმართებით. სამი თვის განმავლობაში ლგბტქ+ თემის შესახებ გამოქვეყნებულ “ნიუსებზე” კომენტარების დაახლოებით 49.4 პროცენტია ამ ადამიანების უფლებების შემლახველი, რაც, მიუხედავად იმისა, რომ დიდი რიცხვია, ჩვენ მიერ გამოკვლეულ მედიასაშუალებებთან შედარებით ყველაზე კარგი შედეგია. ეს გვაძლევს იმის ფიქრის საშუალებას, რომ შესაძლოა “რადიო თავისუფლება” თუ სრულყოფილად არა, გარკვეულწილად მაინც მისდევდეს იმ კომენტარების ბალანსირების პრინციპს, რომლებიც,

ფაქტობრივად, ამ მედიასაშუალებების დახმარებით ვრცელდება. სამწუხაროდ, ამის დაზუსტებით თქმა არ შეგვიძლია, ვინაიდან, როგორც ზემოთ აღინიშნა, მსგავსი განცხადება ამ მედიასაშუალებების ვებგვერდზე გამოქვეყნებული აღარაა.

ქართულ სოციალურ მედიაში პუბლიკაციები ლგბტქ+ თემის ირგვლივ იშვიათი არ არის. რაც შეეხება კომენტარებს, შეურაცხმყოფელი, უხამსი და დამამცირებელი ხასიათის კომენტარები ამ თემატიკის პუბლიკაციების თანმდევი ნაწილია. საზოგადოების ნაწილი მკვეთრად უარყოფით დამოკიდებულებას გამოხატავს თემის წარმომადგენლების მისამართით, მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კომენტარების ველში მხოლოდ უარყოფითი დამოკიდებულება არ იკვეთება, არამედ გვხვდება ტოლერანტული მოსაზრებებიც. ჟურნალისტის აზრით, მედია პასუხისმგებელია უარყოფითი შინაარსის (სიძულვილის ენის შემცველ) კომენტარებზე. სწორედაც პასუხისმგებლობიანი მედიის არსი ისაა, რომ მისი მეშვეობით არ გავრცელდეს სიძულვილის ენა. „მან შეძლებისდაგვარად უნდა აღკვეთოს სიძულვილის ენის ტირაჟირება და ასეთის არსებობისას უნდა იზრუნოს ამ კომენტარების წაშლაზე. ამ ეტაპზე არ არსებობს ზოგადი კანონი, რომელიც ამგვარ კომენტარებს დაარეგულირებს, მაგრამ მედიაორგანიზაციების ნაწილს აქვს შიდა რეგულაციები, რომელთა დაცვა არის თითოეული მედიაორგანიზაციის პრეროგატივა“, - აღნიშნავს ჟურნალისტი. რამდენად იცავს სოციალური მედია ეთიკის ნორმებს და რამდენად იბრძვის იმისთვის, რომ არ იყოს გამოყენებული მათ გვერდზე სიძულვილის ენა, ამის გადაჭრით თქმა მხოლოდ კვლევის ჩატარების შემდგომია შესაძლებელი. მიუხედავად ამისა, ჟურნალისტი ფიქრობს, რომ მედიათა უმრავლესობა არ არის ფოკუსირებული სიძულვილის ენის აღკვეთისკენ. ჟურნალისტი ამბობს, რომ ერთის გამოხატვის თავისუფლება არ უნდა ზღუდავდეს სხვის თავისუფლებას, არ უნდა მოიცავდეს შეურაცხყოფას, სიძულვილის ენას, შუღლის გაღვივების მოწოდებებს და ა.შ.

სოციალური ფსიქოლოგი ამბობს, რომ უარყოფითი სახის კომენტარები საზოგადოებაზე ძალიან დიდ ნეგატიურ გავლენას ახდენს მის თვითშეფასებაზე, კარგად ყოფნასა და სხვა ბევრ ფაქტორზე. არამხოლოდ მოწყვლადი ჯგუფების შემთხვევაში, ზოგადად ადამიანის იდენტიფიცირების გარეშეც უარყოფითი გავლენის მქონე შეიძლება იყოს, განსაკუთრებით კი ისეთი ჯგუფისთვის, რომელიც უკვე განიცდის გარკვეულ სტრესსა და წნეხს უამრავი ადამიანის მხრიდან. ხშირ შემთხვევაში ლგბტქ+ ჯგუფის წარმომადგენლებს უკვე აღენიშნებათ ხოლმე დეპრესიული ფონი, რასაც კიდევ უფრო ამწვავებს საზოგადოების მხრიდან წამოსული ნეგატიური განწყობა, რაც ყველაზე ხშირად დღესდღეობით სოციალური ქსელების საშუალებით ხდება.

საზოგადოების ნაწილის უარყოფითი დამოკიდებულება შეიძლება იყოს „გადამდები“ კომენტარების საშუალებით. ამ შემთხვევაში შეიძლება გამოვყოთ ადამიანების ორი კატეგორია: ერთი, რომელსაც უკვე აქვს ნეგატიური განწყობა რომელიმე ჯგუფის მიმართ და შემდეგ უკვე საკუთარ თავსაც აძლევს იმავეს გაკეთების უფლებას, ვინაიდან ადამიანები, ზოგადად, კონფორმიზმისკენ არიან მიდრეკილნი. და მეორე - ვისაც არც უფიქრია ამ თემაზე

და ძირითადი ინფორმაცია, რასაც აწყდება, არის ნეგატიური კომენტარები, რომელსაც საზოგადოება დროდადრო აჰყვება ხოლმე. ნაკლებად შესაძლებელი სცენარია, როცა ადამიანები ბოლომდე ჩამოყალიბებულნი არ არიან თავიანთ მოსაზრებებში, მაგრამ ბევრი ნეგატივის შედეგად უჩნდებათ უსამართლობის განცდა. გამონაკლისის შემთხვევაში შეიძლება ამას პოზიტიური გავლენაც ჰქონდეს, რასაც ემპათიამდე მივყავართ.

თუ ნეგატიური აზრების გავრცელების წინააღმდეგ მედიამ კომენტარების წაშლით უნდა იბრძოლოს, ამ შემთხვევაში უკვე მეორე კითხვის ნიშანი ჩნდება: რა რეაქცია ექნება კომენტარის ავტორს წაშლის შემთხვევაში და რამდენად აღიქვამს ამას გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვად. ამასთან დაკავშირებით ფსიქოლოგის თქმით, კომენტარის წაშლა, ფრუსტრაციასა და ბრაზის დონეს გაზრდის და განწყობებიც უფრო ნეგატიური გახდება ლგბტქ+ ჯგუფის მიმართ. ნეგატიური ტიპის კომენტარების წაშლა კიდევ უფრო გაამყარებს მათში გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის ნარატივს.

ადამიანისთვის სხვაზე იერიშის გადატანა მარტივია მაშინ, როდესაც მის პირისპირ არ იმყოფება. ადამიანებს შეუძლიათ შეურაცხყოფა მიაყენონ, დაემუქრონ და დააშინონ როდესაც მეორე ადამიანის რეაქციას ვერ ხედავენ, ეს რეაქცია კი, როგორც წესი, იქნებოდა შფოთვა, შიში, ბრაზი და სევდა. როდესაც კომენტარები მიემართება ჯგუფს და არა - კონკრეტულ ადამიანს, ავტორი ვერ აღიქვამს, რომ მისი სიტყვები შეიძლება დიდ ზიანს აყენებდეს კონკრეტულ ადამიანსაც.

ცალკე საკითხია, რომ ადამიანები საჯაროდ კომენტარს წერენ ძირითადად მაშინ, როდესაც რაღაც ძალიან მოსწონთ ან არ მოსწონთ, ამიტომ ძირითადად სოციალურ მედიაში რადიკალური შეხედულებები გვხვდება. ნეგატიური კომენტარების წაშლა კი საფრთხეს არ შეუქმნის აზრთა მრავალფეროვნებას, რადგან როდესაც ადამიანების მიზანი საკუთარი აზრის გახმოვანებაა, ამ დამოკიდებულებას სხვათა უფლებების შეზღუდვის გარეშე გააკეთებს.

ადამიანებისთვის, რომლებსაც ეს კომენტარები მიემართებათ, რთული გადასატანია მათი კითხვა სისტემატურად. საშუალოდ ნეგატიური შედეგი იქნება ის, რომ იმოქმედებს თვითშეფასებაზე, საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზებასა და სოციალიზაციაზე. უკიდურეს შემთხვევაში კი ადამიანი მიდის თვითმკვლელობის მცდელობამდე და თვითდაზიანებამდე.

ჟურნალისტისგან განსხვავებით, აქტივისტი ფიქრობს, რომ ლგბტქ+ თემებს ქართულ სოციალურ მედიაში უფრო მაშინ აშუქებენ, როცა რაიმე მძიმე ამბავი მოხდება. საზოგადოების მხრიდან წამოსული უარყოფითი კომენტარების რაოდენობა კი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რას ეხება ამბავი და რომელი მედია აშუქებს მას. „საზოგადოების დამოკიდებულება მკვეთრად უარყოფითია სკანდალზე ორიენტირებული,

არაეთიკური და პროპაგანდისტული მედიის მიერ გაშუქებული ამბების კომენტარებში“, - ამბობს ის. მედია აღარ არის მხოლოდ ვებგვერდზე გამოქვეყნებული ნიუსი. მედიის ნაწილია ის, რაც ამ "ნიუსის" ქვეშ კომენტარების სახით ხდება, ამიტომ ნაწილობრივ მედიაც უნდა იზიარებდეს პასუხისმგებლობას უარყოფითი სახის კომენტარებზე. ეს კი იმაში გამოიხატება, რომ მედია ადამიანს ინფორმირებული აზრის ჩამოყალიბებასა და არჩევანის გაკეთებაში უნდა დაეხმაროს, შესაბამისად, მისი უპირველესი დანიშნულებაა, რომ მაქსიმალურად დაიცვას თავისი პლატფორმა ხელოვნურად მოტივირებული, სიძულვილის შემცველი და ძალადობისკენ მომწოდებელი აზრების შემცველი კომენტარებისგან. აქტივისტი ფიქრობს, რომ უარყოფითი შინაარსის მარეგულირებელი კანონის ნაცვლად უმჯობესია გამოსავალი მედიის თვითრეგულირება იყოს. ძალადობისკენ მოწოდება ყველაზე მარტივი ინდიკატორია იმისათვის, რომ მივიღოთ კომენტარის წაშლის გადაწყვეტილება. მისთვის გაუგებარია ლგბტქ+ ადამიანებისა და კომენტარების ავტორთა გამოხატვის თავისუფლების ერთმანეთთან შეპირისპირება, რადგან ვინმეს გამოხატვის თავისუფლება თუ ირღვევა, ეს სწორედ ლგბტქ+ ჯგუფია. „განსაკუთრებით ბოლო წლებში გადადგა ქვეყანამ ნაბიჯები უკან. 2021 წელს ვერ შევიკრიბეთ ქუჩაში და ჩავატარეთ რამდენიმე კერძო, დახურული ივენთი. 2023 წელს ვერც ეს მოვახერხეთ, რადგან საზოგადოების ნაწილმა კერძო ტერიტორია დაარბია“, - ამ მაგალითით ამტკიცებს აქტივისტი, რომ მხოლოდ ლგბტქ+ საზოგადოების გამოხატვის თავისუფლება ილახება და არა მათზე დაწერილი უარყოფითი კომენტარების ავტორებისა.

დასკვნა

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ უშუალოდ მედიის მიმართ არ არსებობს რაიმე სახის კანონი, რომელიც მედიასაშუალებებს დაავალდებულებს მათ მიერ გამოქვეყნებული „ნიუსების“ კომენტარები აკონტროლოს და სიძულვილის ენის შემცველი მოსაზრებები წაშალოს. არამხოლოდ საქართველოში, მსოფლიოს მასშტაბით მედიაორგანიზაციების ძირითადი ნაწილი საერთოდ არ აქცევს ყურადღებას იმ კომენტარებს, რომლებიც, ფაქტია, მათი საშუალებით ვრცელდება. მიუხედავად იმისა, რომ კანონიერად, ერთი შეხედვით, არაფერი ირღვევა, ფაქტობრივი შედეგები თვალშისაცემია. ლგბტქ+ ჯგუფის მიმართ სხვადასხვა მედიაორგანიზაციის სოციალურ ქსელში განთავსებული შეურაცხმყოფელი კომენტარები უარყოფით გავლენას ახდენს როგორც უშუალოდ ლგბტქ+ ადამიანზე, ასევე სხვათა დამოკიდებულებებზეც მათ მიმართ. ხოლო რამდენადაც მედია მსგავსი უმოქმედობით ხელს შეუწყობს, როგორც მინიმუმ, სტერეოტიპების გავრცელებას ლგბტქ+ ჯგუფის მიმართ და მათი უფლებების შელახვას, სასურველია საკითხი თვითრეგულირების ფარგლებში მაინც გადაიჭრას.

რაც შეეხება მეორე მხარეს - ირღვევა თუ არა კომენტარების წაშლით ავტორთა გამოხატვის თავისუფლება, კითხვაზე პასუხი ცალსახაა: გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა კონსტიტუციურად აუცილებელია გარკვეული პირობების შემთხვევაში, მათ შორის მაშინაც,

თუკი ამით სხვათა უფლებები ილახება. ამ შემთხვევაში სიძულვილის ენის გამავრცელებელ კომენტარს უფრო დიდი ზიანი შეიძლება მოჰყვეს საზოგადოების ნაწილის მიმართ, რაც ასევე ამართლებს მის წაშლას.

ცალსახაა, რომ ქართულ მედიაში ლგბტქ+ ჯგუფის წარმომადგენელთა უფლებებზე ზრუნვა, რაც არაეთიკური კომენტარების წაშლით გამოიხატებოდა, მიღებული პრაქტიკა არ არის და შესაბამისად, არც ის კონკრეტული მახასიათებლებია ჩამოყალიბებული, რის გამოც შესაძლოა კონკრეტული კომენტარები სამართლიანად წაიშალოს.

ბიბლიოგრაფია

ინსტრუქტორის გზამკვლევი: ინოვაციის ათვისება, 2021.
<https://lms.techclubs.ge/mod/page/view.php?id=153> (ნანახია 09.01.2024)

კუბლაშვილი, მ., 2022. „სოციალურ ქსელში სიძულვილის ენის სამართლებრივი რეგულირება: არსებული მდგომარეობა და სირთულეები“, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია

შამილიშვილი, მ. წერეთელი, მ. 2020. *ჟურნალისტიკისა და მასობრივი კომუნიკაციის შესავალი. თბილისი, თსუ*

Edoardo, C., Shengelia, N., 2021. Editorial of international conference on “Regulating Online Disinformation: Comparative Perspectives”, International Journal of Social Sciences, Volume 1. Issue 1

“Freedom of Expression: Guide to the Implementation of Article 10 of the European Convention on Human rights“, 2022, Council of Europe

Mc Cornilius, F., 2021, “Who is responsible for regulating hate speech online”.
<https://openculture.agency/who-is-responsible-for-regulating-hate-speech-online/>

(ნანახია 10.01.2024)

Shengelia, N. 2021. “Fundamental Human Rights and Eroding Constitutionalism“, E-Journal of Law
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1208370?publication=0> (ნანახია 11.01.2024)

<https://www.mediachecker.ge/ka/etika/article/57452-komentarebis-marthva-gamotsveva-mediisthvis> (ნანახია 11.01.2024)

<https://www.ttimes.ge/archives/81688> (ნანახია 09.01.2024)